

Lékařská fakulta Masarykovy univerzity

Seminární práce k předmětu Úvod do moderní pedagogiky

Referát z knihy:

SYSTÉMOVÁ PEDAGOGIKA

BOHUMIL BLÍŽKOVSKÝ

Petr Jančík

Barbora Kompanová

Simona Holanová

Obor: optik, optometrista, IV.ročník

Definice výchovy

- Výchova je optimalizací člověka a jeho světa, uceleného, uvědomělého, aktivního a tvůrčího vztahu člověka ke světu (tj. přírodě, společnosti i k sobě samému).
- Výchova je cílevědomé rozvíjení osobnosti jejích vztahů k světu vnějšími i vnitřními faktory jejího utváření a sebeutváření.
- Výchova není vůči lidskému životu vnější, je jeho součástí, je vlastností člověka i společnosti.
- Člověk se musí učit být člověkem. Vystupuje v roli vychovávaného, ale i vychovatele k čemuž má značné předpoklady.
- Výchova je cílevědomé rozvíjení člověka člověkem.

Formativní účinek objektivní pozice na člověka závisí i na jeho subjektivní pozici (např. jeden byt dovoluje rozmanité a někdy i protikladné způsoby života).

Systemová pedagogika definuje vztah člověka a výchovy vzájemnou podmíněností, jednotou i rozporuplností.

Dialektické pojetí vztahu života a výchovy výchovné i mimovýchovné vlivy na člověka mechanicky neztotožňuje ani nerozděluje.

Celý soubor faktorů mimovýchovného a výchovného působení na člověka označujeme termínem utváření nebo formování lidského života.

Kromě výchovy zahrnuje formování i živelný vliv vnějšího prostředí a vnitřních faktorů vývoje na člověka. Rozlišujeme proto formování funkcionální a intencionální.

Utváření - vnější - intencionální (výchovné působení osoby A na osobu B)
- funkcionální (vliv životního prostředí na vývoj člověka)
- vnitřní - intencionální (sebevýchova)
- funkcionální (živelný vliv endogenních faktorů na vývoj člověka) - neuvědomělé

Z hlediska podmětových zdrojů může být člověk funkcionálně utvářen přírodou, věcmi, rodiči i sám sebou. Při funkcionálním utváření chybí subjekt výchovy, je jen utvářený a spontánně se učící člověk. Funkcionální utváření lidí je tedy vztahem, střetáváním člověka světa bez pedagogických instrukcí

Z hlediska výchovně vzdělávacích cílů může vzájemné působení i účinek formativních faktorů plnit 3 funkce

- a) eufunkční – při určitém působení se účinek formativních faktorů shoduje s výchovnými záměry
- b) disfunkční – působení formativních faktorů je v rozporu s výchovnými záměry
- c) neutrální – působení určitých vlivů neovlivňuje ani pozitivně, ani negativně výchovné záměry

Účelná výchova je neustálou tvorbou funkční skladby všech podstatných vlivů a předpokládá:

- 1) pedagogickou analýzu i optimalizaci formativního pole vychovávaných
- 2) tvůrčí určování a průběžnou korekci přiměřeného, dostatečně konkrétního programu výchovy
- 3) tvůrčí utváření koordinované soustředování a cílevědomé využívání dostatečně účinných výchovných prostředků schopných realizovat hlavní vytyčené cíle

Do popředí vystupuje požadavek co nejkompexnějších činitelů k objektivním zákonitostem.

Prvním podstatným znakem komplexního pojetí výchovy je celistvý vědecky podložený zřetel k harmonickému rozvíjení každé osobnosti, sociálních vztahů i společnosti včetně jejich přírodního prostředí. Vyžaduje víc než všestranné poznání.

Druhým podstatným znakem komplexního pojetí výchovy je orientace na hlavní hybné články vývoje daného celku v zájmu optimalizace výchovy.

Teoretickým základem komplexního přístupu k výchově je obecná tvorba systémů. Systémový přístup využívá všeho, co věda nashromáždila a shromažďuje. Soustava = komplex vzájemně se ovlivňujících elementů. Za soustavu považujeme obecně jakýkoli účelově definovaný komplex elementů spjatý vzájemnými vztahy v prostoru a čase.

Podstatu systémového pojetí shrneme do 4 požadavků

- 1) požaduje přístup k systémům v jejich ucelené celistvosti a jednotě s prostředím
- 2) požaduje orientaci na základní tzv. systémotvorné prvky daného systému. Síla uspořádaných prvků se zvyšuje a síla neuspořádaných klesá
- 3) požaduje orientaci na systémotvorné vnější i vnitřní vztahy systému
- 4) požaduje orientaci na základní vývojové zákonitosti daného celku, na příčiny, faktory a hybné síly jeho změn, na jeho dynamiku, výsledky a vývojové tendence

Vývoj výchovy v 19. a 20. století lze charakterizovat přerůstáním relativně stabilní a uzavřené školské soustavy pro dorůstající generace v pružnou, otevřenou, bohatě členěnou, alternativní, permanentně vzdělávací a výchovnou soustavu dětí, mládeže i dospělých v rámci celé společnosti.

Jednou z hlavních překážek širšího uplatňování i výraznějšího poznávacího přístupu systémového postupu v pedagogických výzkumech je nedostatečná teoretická příprava. Systémový model procesuální stránky výchovné vzdělávací soustavy má proto orientační a hypotetický charakter. Je příspěvkem k hlubší teoretické orientaci tvůrčí pedagogické praxe o komplexnějších pedagogických výzkumů.

Modelování je vedoucí metodou systémového přístupu ke zkušenosti. Dobrý model tak není jen cestou k hlubšímu poznání, je i spolehlivým mostem mezi vědou a praxí.

Model výchovně vzdělávacího procesu

Model procesuální stavby výchovně vzdělávací soustavy je koncipován jako 5 do sebe začleněných sfér.

- 1) realita lidského světa zahrnuje
 - abiosféru – oblast neživé přírody na zemi i mimo ni
 - biosféru – oblast živé přírody
 - antroposféru – životní prostředí člověka, tu část objektivní reality s níž jsou lidé v interakci
- 2) širší sociální prostředí představuje určitá aglomerace (region, národ, stát i společenství, celkové klima, způsob života)
- 3) sféra užšího sociálního prostředí a utváření určitých lidí
- 4) sféra výchovně vzdělávací soustavy. Zde můžeme rozlišit:
 - výchovně vzdělávací stupně (mateřská, základní, střední a vysoká škola)
 - výchovně vzdělávací cykly (školní rok)
 - výchovně vzdělávací akty (pochvala studenta učitelem)
- 5) sféra elementů a dílčích relací výchovy

Výchovně vzdělávací akt můžeme pokládat za subsystém výchovně vzdělávací situace. Výchovně vzdělávací situace je zase subsystémem výchovně vzdělávacího cyklu. Ty jsou zase subsystémem výchovně vzdělávacích stupňů, a ty jsou subsystémem kontinuálního výchovného vzdělávacího procesu. Globální pojetí výchovně vzdělávací soustavy jsou subsystémem společnosti. Pole utváření určitých lidí je zlomkem celkové dialektiky způsobu života a životního prostředí dané společnosti, která je součástí antroposféry

Základní systémotvorné prvky, vztahy a zákonitosti procesuální stavby výchovně vzdělávací soustavy tvoří

- 1) dialektika vztahů subjektů a objektů výchovy
- 2) dialektika vztahů podmínek, cílů a prostředků výchovy

Pojmy

Subjekt výchovy – označuje uvědomělého tvůrce, nositele a tvořivého realizátora výchovných záměrů

Objekt výchovy – označuje aktivního příjemce i tvůrčího interpreta a spolutvůrce výchovných záměrů

Podmínky výchovy – jsou dány celkovou životní úrovní, životním prostředím vychovávaných i vychovatelů

Vnější podmínky - tvoří dosažená úroveň životního prostředí vychovávaných i vychovatelů, sociální a přírodní okolnosti v nichž výchova probíhá

Vnitřní podmínky – tvoří dosažená úroveň vychovávaných skupin i jednotlivců, vrozené i získané vlastnosti

Cíle výchovy – vyjadřují objevené a vědomě zvolené pedagogické možnosti, určují co má být předmětem výchovy a čeho má zvolená výchova dosahovat.

Hlavní přednost systémového přístupu k nekonečně proměnlivé skutečnosti výchovy spočívá totiž právě v tom, že ji pořádá v přehledný celek a zároveň orientuje k její podstatě.

Celistvý a otevřený model výchovně vzdělávacího procesu

- tvůrcem a vedoucím činitelem reálného konkrétního pedagogického procesu může i musí být jen určitý subjekt výchovy
- pokrok věd o výchově podporují a vyžadují uvědomělou pedagogickou tvořivost, stejně jako pedagogická tvořivost podporuje pokrok pedagogických věd
- optimalizace výchovně vzdělávacího procesu předpokládá součinnost pedagogické teorie a praxe. Pedagogická činnost má složku teoretickou i praktickou.

Systémový přístup k výchově vylučuje jednostrannost. Soudobou pedagogiku charakterizuje přechod od počátečního stadia hledání systémotvorných komponent výchovy k odhalování jejích systémotvorných vztahů a zákonitostí.

- Můžeme rozeznat 5 jednostranných modelů a koncepcí
 - 1) pedantocentrický model – některé výchovné dění podřizuje vůli vychovatele
 - 2) pedocentrický model – některé výchovné dění podřizuje vůli vychovávaného
 - 3) voluntaristický model – projevuje se maximálními nebo utopickými požadavky
 - 4) technocentrický model – jednostranně orientovaný na výchovné prostředky a samoúčelné „metodikaření“
 - 5) funkcionální model – zahrnuje do výchovy nezáměrné vytváření lidí jejich vnitřními a vnějšími podmínkami života

Dialektické pojetí výchovy směřují k hlubšímu poznání a celkové optimalizaci veškeré výchovně vzdělávací činnosti v pedagogické praxi

Obecný model výchovy vyjadřuje hlavní dimenze pedagogického myšlení a jednání:

- dimenze komunikativní
- dimenze citová
- dimenze skutečností
- dimenze realizační

Průběžný komplexní zřetel k celé soustavě základních pedagogických dimenzí je předpokladem i zárukou cílevědomé a produktivní výchovy.

Systémové pojetí výchovy má také význam metodologický. Dovoluje přesnější vymezení povahy i specifčnosti pedagogického myšlení, jednání a pedagogického přístupu ke skutečnosti vůbec.

Specifčnost pedagogického myšlení a jednání je v jeho komplexní odpovědnosti za rozvíjení člověka. V popředí pedagogického zájmu nejsou izolované subjekty, objekty, podmínky, cíle či prostředky výchovy, ale jejich vzájemné dialektické vztahy a proměny v procesu výchovy člověka i sociálních skupin

Proces výchovy

Lidé podílející se na výchově jako vychovávající nebo vychovávané subjekty jsou v kvalitativně odlišném postavení – zauímají různé pedagogické role.

Respektování a plné rozvíjení uvědomělé aktivity, tvořivosti a autentické subjektivity vychovávaných je možné jedině uvnitř subjektivě-objektivých vztahů, realizuje se právě jejich prostřednictvím nikoli mimo ně.

Subjektivita jedinců a skupin není vrozenou, ale získanou dispozicí. Specifičnost vztahů subjektu a objektu výchovy pramení ze skutečnosti, že vztahy subjektu a objektu výchovy jsou výhradně mezilidské, žádný jiný druh lidské interakce nevyžaduje.

Rovina mezilidských vztahů, k níž náleží i výchova, je jiná především proto, že v ní jedná intencionálně nejen složka řídící, ale i složka řízená.

Zásadní rozdíly vyplývají dále z cílů těchto procesů. Cílem pedagogického vedení není člověk změněný, ovládaný – pasivní objekt, ale člověk svobodný, tvůrčí subjekt života vlastního i společenského.

Základní podmiňující funkcí výchovy je rozvíjení „subjektivního činitele“ v nejširším slova smyslu.

Dialektické vztahy subjektů a objektů výchovy uváděné nejčastěji jako pedagogické vztahy, „pedagogická interakce“, „pedagogická komunikace“ nebo „pedagogický dialog“ představují hlavní pedagogický axiom.

Komplexně a taktně vedená sebevýchova je nejúčinnější výchova a nejlepší výcvik je sebevýcvik – autotrénink.

Vztah vývoje a výchovy člověka

Zrání organismu usnadňuje učení, stejně jako učení usnadňuje zrání organismu.

Výchova je z tohoto hlediska podněcováním uvědomělé aktivity a seberealizace člověka.

Strategie kvalitní a účinné výchovy by měla proto od počátku směřovat k minimalizaci vnějších intervencí a k optimalizaci sebevýchovy.

Výchova jako humanizace člověka a lidského světa

Výchova není jen projevem humanitním, je i jeho produkcí, je základním prostředkem jeho uplatňování a rozvíjení v reálném životě.

Člověka nevychoává systém, ale lidé a to hlavně vztahy mezi nimi:

- vztahy mezi vychovateli a vychovávanými
- vztahy mezi vychovateli
- vztahy mezi vychovávanými

Demokratická škola by měla být i místem dostatečně bohatého, opravdového společenského života žáků.

Nejvyšším posláním výchovy je právě rozvíjení autentické lidské subjektivity.

Podmínky výchovy

Podmínky výchovy jsou determinanty procesu výchovy, vedení kultivace i utváření lidí.

Mezi podmínky výchovy náleží hlavně osobnosti jež se na výchově podílejí, dále pak věci a předmětné okolnosti. Podmínky výchovy jsou charakterizovány celkovou dosaženou úrovní života a životního prostředí vychovávaných i vychovatelů, jsou dány tím, co existuje včetně zjevných i skrytých možností. Teoreticky spadá pod tento pojem celá mimovýchovná realita a z výchovy vše kromě jejích cílů a prostředků.

Podmínky výchovy jsou východiskem a do jisté míry i výsledkem výchovy.

Orientace na podstatné podmínky výchovy směřují k objevování základních prvků pedagogických úspěchů i neúspěchů.

Vnější podmínky výchovy tvoří sociální a přírodní okolnosti, za nichž výchova probíhá, nebo existujícího životního prostředí na vychovávané.

Vnější podmínky výchovy můžeme dále třídit na přírodní a společenské, objektivní a subjektivní, věcné a osobní, materialistické a duchovní, obecné a konkrétní.

Vnitřní podmínky výchovy tvoří komplexně pojatá dosažená úroveň vychovávaných jednotlivců a skupin. Vnitřní podmínky výchovy tvoří:

- výchovně vzdělávací výsledky
- výsledky dosavadního pedagogicky nezáměrného utváření
- dále mohou být : eufunkční, disfunkční a neutrální

Cíle výchovy

Pedagogická orientace k základním výchovně vzdělávacím hodnotám vymezují cíle výchovy.

Cíle výchovy jsou konkretizací žádoucích stavů vychovávaných, projektují žádoucí výsledek výchovy.

Systémové pojetí výchovy usiluje o vyvážené funkční propojení kultivace vnitřního a vnějšího světa člověka.

Toto pojetí je pokládáno za nejsprávnější východisko koncepcí výchovy.

Vymezení a optimalizace soustavy výchovně – vzdělávacích cílů má 3 úrovně

- společenská úroveň
- úroveň výchovně – vzdělávací instituce
- úroveň jednotlivých vychovatelů

Přesný výměr cíle by měl obsahovat 3 složky

- požadovaný výkon vychovávaného
- normu výkonu
- podmínky výkonu

Správně vymezené výchovně – vzdělávací cíle by měly být

- konzistentní
- přiměřené
- konkrétní